

MUHBA MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA (MUHBA)
Plaça del Rei, s/n.
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
museuhistoria@bcn.cat
www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis

MUSEU D'HISTÒRIA
DE BARCELONA
MUHBA

10
quarhis

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II · ANY 2014 · N.10 · ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

Ajuntament
de Barcelona

Editor:
Museu d'Història de
Barcelona (MUHBA)
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona

Director MUHBA:
Joan Roca i Albert

Direcció Quarhis:
Julia Beltrán de Heredia

Secretària de redacció:
Vanessa Triay

Consell de redacció:
Xavier Aquilué (MAC)
Julia Beltrán de
Heredia (MUHBA)
Josep Guitart (UAB)
Josep M. Gurt (UB)
Albert López (DiBa)
Magí Miret (GC)
Carme Miró (ICUB)
Miquel Molist (UAB)
Isabel Rodà (UAB)

Avaluadors externs:
Luis Caballero Zoreda
Carmen Fernández Ochoa
Sauro Gelichi
Jean Guyon
Simon Keay
Bernat Martí
Lucy Vallauri
Desiderio Vaquerizo
Giuliano Volpe

Control gràfic:
Emili Revilla

Disseny gràfic:
PFP
(Quim Pintó,
Montse Fabregat)

Realització:
Edicions Hipòtesi, SL

Impressió:
Índice Arts Gràfiques, SL

Imatges de la coberta:
El Born CC-Pep Parer
i Ignasi Camps

ISSN
1699-793X

Dipòsit legal
B-9715-2005

© dels textos els autors
© de l'edició

**Museu d'Història
de Barcelona**
Institut de Cultura,
Ajuntament de Barcelona
Plaça del Rei, s/n
08002 Barcelona
Tel.: 93 256 21 00
Fax: 93 315 09 57
[www.museuhistoria.bcn.
cat/quarhis](http://www.museuhistoria.bcn.cat/quarhis)

QUADERNS D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA DE LA CIUTAT DE BARCELONA

| BARKENO | BARCINO | BARCINONA |
| BARŠALŪNA | BARCELONA |

quarhis

ÈPOCA II·ANY 2014·NÚM.10·ISSN 1699-793X
256 PÀGINES · BARCELONA

**Ajuntament
de Barcelona**

SUMARI

SUMARIO

SUMMARY

SOMMAIRE

9-11 PRESENTACIÓ

JOAN ROCA I ALBERT

12-13 EDITORIAL

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

EL BORN, UNA CIUTAT SOTA UN MERCAT

16-28 EL BORN I EL CONEIXEMENT HISTÒRIC

ALBERT GARCIA ESPUCHE

30-55 EL JACIMENT ARQUEOLÒGIC DE L'ANTIC MERCAT DEL BORN.
LA SEVA DARRERA FASE D'ÚS (1700-1717)

PERE LLUÍS ARTIGUES CONESA I ANTONI FERNÁNDEZ ESPINOSA

56-68 EL BORN I LA CULTURA MATERIAL DE 1700

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO

70-93 EVOLUCIÓ GEOMORFOLÒGICA DEL BARRI DE LA RIBERA EN ÈPOQUES HISTÒRIQUES

RAMON JULIÀ BRUGUÉS I SANTIAGO RIERA MORA

NOTES I ESTUDIS

96-121 ESCULTURES ROMANES DE *BARCINO*

MONTSERRAT CLAVERIA NADAL I EVA M. KOPPEL GUGGENHEIM I ISABEL RODÀ DE LLANZA

122-139 LA REPRESENTACIÓN DEL RAPTO DE GANÍMEDES EN LA HABITACIÓN 3 DE LA *DOMUS*

DE AVINYÓ (BARCELONA): UN *UNICUM* EN LA PINTURA PROVINCIAL ROMANA

ALICIA FERNÁNDEZ DÍAZ I LORENZO SUÁREZ ESCRIBANO

140-162 LA MURALLA ROMANA DE BARCELONA, UNA EMPRESA DE FINALS DEL SEGLE III

ALESSANDRO RAVOTTO

164-179 EL PRIMER TESTIMONI ARQUEOLÒGIC DE LA PESTA NEGRA A BARCELONA:

LA FOSSA COMUNA DE LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO I IRENE GIBRAT PINEDA

173 ANNEX 1. Estudi de les restes tèxtils dels enterraments de la fossa

de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

SÍLVIA CARBONELL BASTÉ

178 ANNEX 2. Estudi de la composició de les mostres de teixit dels enterraments

de la fossa de la Basílica dels Sants Màrtirs Just i Pastor de Barcelona

ENRIC CARRERA I GALLISSÀ

180-199 LA SÉPULTURE MULTIPLE DE LA BASILIQUE DES SAINTS MARTYRS

JUST ET PASTOR : BIO-ARCHÉOLOGIE DES RESTES HUMAINS

SACHA KACKI I DOMINIQUE CASTEX

NOTICIARI

202-204 PROJECTE PREHISTÒRIA AL PLA DE BARCELONA

205-206 LA MURALLA ROMANA EN EL MARC DEL PLA *BARCINO*. PROJECTES I RESULTATS DE L'ANY 2013

207-208 PLA *BARCINO*. LA BASÍLICA DELS SANTS MÀRTIRS JUST I PASTOR: LA CIUTAT CRISTIANA
I VISIGODA

209-211 IMPACTE TECNOLÒGIC EN EL NOU MÓN COLONIAL.

CANVI CULTURAL EN ARQUEOLOGIA I ARQUEOMETRIA CERÀMICA (TECNOLONIAL)

213-215 BIBLIOGRAFIA PUBLICADA SOBRE ARQUEOLOGIA DE BARCELONA

217-227 TEXTOS EN CASTELLANO. SÍNTESIS

229-238 ENGLISH TEXT. SUMMARY

239-250 TEXTES EN FRANÇAIS. RÉSUMÉ

251-255 NORMES DE PRESENTACIÓ D'ORIGINALS A QUARHIS

NOTICIARI

FITXA TÈCNICA

Investigador principal

- Jaume Buxeda i Garrigós
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona

Equip investigador

- Marisol Madrid i Fernández
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona
- Samantha Gómez Ferrer
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona
- Roberta Di Febo
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona
- Cristina Puig Barrachina
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona
- Meritxell Tous Mata
Cultura Material i Arqueometria UB,
ARQ|UB, Universitat de Barcelona
- Julia Beltrán de Heredia Bercero
Museu d'Història de Barcelona
- Julio Nuñez Marcén
Departamento de Geografía, Prehistoria
y Arqueología, Universidad del País Vasco-
Euskal Herriko Unibertsitatea
- Sergio Escribano Ruiz
Departamento de Geografía, Prehistoria
y Arqueología, Universidad del País Vasco-
Euskal Herriko Unibertsitatea
- Carmen Mena García
Departamento de Historia de América,
Universidad de Sevilla
- Fernando Amores Carredano
Departamento de Prehistoria y
Arqueología, Universidad de Sevilla
- María del Cristo González Marrero
Departamento de Ciencias Históricas,
Universidad de Las Palmas de Gran
Canaria
- José Ignacio Sáenz Sagasti
Museo y Parque Arqueológico Cueva
Pintada de Gáldar, Gran Canaria
- Vassilis Kilikoglou
Institute of Materials Science, National
Centre for Scientific Research
'Demokritos', Grècia
- Peter M. Day
Department of Archaeology, University
of Sheffield, Regne Unit
- Claudio Capelli
Dipartimento per lo Studio del Territorio
e delle sue Risorse, Università di Genova,
Itàlia
- Roberto Cabella
Dipartimento per lo Studio del Territorio
e delle sue Risorse, Università di Genova,
Itàlia

- Brad Loewen
Département d'Anthropologie, Université
de Montréal, Canadà
- Yves Monette
Musée canadien des civilisations, Québec,
Canadà
- Juan Guillermo Martín Rincón
Departamento de Historia y Ciencias
Sociales, Universidad del Norte,
Barranquilla, Colòmbia
- Monika Therrien
Fundación Erigaie, Bogotá, Colòmbia
- María José Ots
Unidad de Antropología, INCIHUSA-
CONICET, Mendoza, Argentina
- Margarita Susana Gascón
Unidad de Antropología, INCIHUSA-
CONICET, Mendoza, Argentina
- Gabriel Cocco
Departamento de Estudios Etnográficos
y Coloniales, Ministerio de Innovación y
Cultura, Santa Fe, Argentina
- Fabián Cándido Letieri
Museo Histórico Provincial de Santa Fe,
Ministerio de Innovación y Cultura,
Santa Fe, Argentina

Període de realització

2013-2015

Finançament

Ministerio de Economía y Competitividad,
Gobierno de España

Pressupost

40.000,00 € (HAR2012-33784)

TREBALLS DESENVOLUPATS DURANT EL DARRER ANY

Durant el darrer any s'han desenvolupat els treballs previstos en el projecte inicial en tots els centres productors de la península Ibèrica així com en els centres receptors atlàntics escollits com a casos d'estudi.

Barcelona

A Barcelona, els treballs han permès caracteritzar arqueomètricament diversos materials altmedievals per tal de complementar el coneixement sobre les tradicions de producció ceràmica al Pla de Barcelona i poder comprendre millor les transformacions que la ciutat patí en època baixmedieval i moderna. Entre aquests materials destaca la caracterització arqueomètrica del taller de Pedralbes així com un important conjunt de possibles gresols, l'ús dels quals encara no és clar. Pel que fa als materials d'època moderna, s'està treballant en la identificació de diverses produccions possiblement importades, com ara les ceràmiques de *taches noires*, per a les quals s'ha identificat, al costat de les importacions lligures, una producció local. Igualment s'ha fet un primer estudi d'identificació de tintes per espectroscòpia Raman de les marques mercantils de les alfàbies trobades a Barcelona, com a part del treball final de màster de José Cullerés Brich. Finalment, s'ha iniciat també un estudi de les pipes ceràmiques no caolinítics de la ciutat, juntament amb les procedents dels tallers de Palamós, així com d'un conjunt de pipes de l'Havana (Cuba) que hi podrien estar relacionades. És igualment important destacar que, pel que fa a la caracterització petrogràfica dels materials de Barcelona, Roberta Di Febo té ja pràcticament acabada –en fase de correcció– la tesi doctoral que n'estava fent de manera monogràfica, que complementa i millora el coneixement que d'aquestes produccions teníem fins ara a partir de la seva caracterització química.

*Cultura Material i Arqueometria UB (ARQUB, GRACPE), Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia, Universitat de Barcelona.

Figura 1
Mostra d'algunes de les pipes trobades a Barcelona que han estat analitzades. [Col·lecció MHUBA]

País Basc i Canadà

En el cas del País Basc així com del Canadà, zona d'expansió dels baleners bascos, l'estudi s'ha centrat en un conjunt de possibles olles d'origen desconegut, molt abundants als jaciments canadencs, i presents també al País Basc, que sembla que tenen una proveniença de zones amb una geologia molt determinada. Una de les possibles àrees de proveniença que s'està avaluant és la de Pereruela, a la província de Zamora, on, a més, hi ha un important registre documental que recull la seva importància com a centre productor, així com la comercialització dels seus productes al País Basc. A més, s'han caracteritzat diverses teules, tant del País Basc com de jaciments canadencs, ja que sembla que aquests materials són dels més abundants que els baleners bascos van dur als seus nous assentaments temporals durant l'època de la caça de la balena.

Sevilla

Finalment, en el cas de Sevilla, que segurament va ser el principal centre productor de ceràmica de l'Europa dels segles XVI i XVII, Cristina Fernández de Marcos García ha estudiat, com a treball final de màster, diverses produccions de gerres i de ceràmiques vidrades i de cuina, que han permès veure nous aspectes de l'especialització de les seves produccions. A més, s'ha pogut constatar, gràcies a aquests treballs, la presència de ceràmiques de cuina a Santa María la Antigua del Darién (Colòmbia) ja a principis del segle XVI. Amb relació a Sevilla, i per tal de millorar les dades existents que plantegen diversos problemes respecte de les produccions de Talavera de la Reina, amb la qual hi ha algunes similituds composicionals, i de Delft (Països Baixos), que són imitats a Sevilla, s'ha caracteritzat un important nombre de mostres d'ambdós centres productors. En el cas de les ceràmiques de Delft, però, aquestes no procedeixen directament del seu centre productor sinó de l'Havana (Cuba).

Altres centres productors atlàntics

Pel que fa als centres receptors atlàntics, destaca la continuació dels treballs

iniciats anteriorment al jaciment de la Cueva Pintada (Gáldar, Gran Canària), tant sobre majòliques com sobre ceràmiques preeuropees i tradicionals, així com l'inici dels treballs sobre formes de sucre de l'Ingenio Azucarero d'Agaete (Gran Canària), la segona indústria més antiga de producció de l'illa i la que va tenir una vida més llarga. Una fita important en els treballs en aquesta illa ha estat la finalització de la tesi doctoral de Miguel del Pino Curbelo, desenvolupada a la Universitat de Las Palmas de Gran Canaria en col·laboració amb el projecte Tecnolonial, sobre la caracterització arqueològica i arqueomètrica de diversos conjunts de ceràmica preeuropea de l'illa de Gran Canària i que suposa, sens dubte, un punt d'inflexió en els estudis ceràmics a totes les illes Canàries.

Amèrica

A Amèrica, a més del que ja s'ha comentat sobre el cas canadenc, s'han dut a terme importants treballs per als casos argentins, amb un primer estudi sobre les majòliques i les ceràmiques de transport del Fuerte Sancti Spiritu (Puerto Gaboto, Argentina), però especialment amb l'estudi d'un important conjunt de ceràmiques preeuropees, algunes de la dominació inca però també de ceràmiques colonials de la ciutat de Mendoza (Argentina). Aquests treballs, actualment en fase d'interpretació, han de permetre veure l'evolució de les ceràmiques indígenes però també les de la dominació inca, primer, i castellana, després, fins a desembocar en les produccions ja d'època colonial produïdes a la mateixa ciutat de Mendoza. Aquest treball ha comportat, a més, l'estada de María José Ots, investigadora de l'INCIHUSA-CONICET (Mendoza, Argentina) i responsable dels treballs arqueològics de Mendoza, a la Universitat de Barcelona durant un període de sis mesos. Finalment, pel que fa al cas d'estudi de Colòmbia-Panamà, cal destacar un important estudi de caracterització arqueomètrica de la ceràmica indígena, i algunes peces europees, retrobada al fort de San Sebastián de Urabá (Necoclí, Colòmbia), datat el 1510.

Aquest fort és una de les primeres fundacions castellanques a l'Amèrica continental. Tingué una vida molt curta i vuit mesos després de la seva fundació, els pocs supervivents van abandonar-lo per fundar Santa María la Antigua del Darién (Colòmbia), que seria la primera ciutat amb títol de tal a l'Amèrica continental. Els resultats contrasten de manera significativa amb els obtinguts per a la ceràmica indígena de Santa María del Darién, i mostren una baixa interacció entre les poblacions d'ambdues bandes del golf d'Urabà. A més, cal esmentar també els treballs que actualment s'estan desenvolupant sobre ceràmiques de Panamá Viejo (Panamà), fundada el 1519 pels habitants de Santa María la Antigua del Darién que van abandonar aquesta ciutat. Les ceràmiques que ara són objecte d'estudi, i que complementen les que ja s'han caracteritzat, corresponen a ceràmiques indígenes i a ceràmiques colonials, anomenades criolles. Aquests treballs s'han desenvolupat gràcies a l'estada a Panamá Viejo de Luz Adriana Alzate Gallego en el marc del desenvolupament de la seva tesi doctoral sobre els cas d'estudi de Colòmbia-Panamà.

TREBALLS FINALS DE MÀSTER I TESIS DOCTORALS

Com s'ha explicat anteriorment, un important nombre de treballs finals de màster i de tesis doctorals s'han finalitzat aquest any, o estan a punt de ser dipositats per a la seva defensa, mentre que altres tesis doctorals es troben encara en fase de realització. Aquests treballs ja finalitzats, o en fase de correcció, són els següents:

Treballs finals de màster

Cristina Fernández de Marcos García. *Caracterització arqueomètrica de la ceràmica comuna sevillana (s. XVII)*. Universitat de Barcelona. Direcció: Jaume Buxeda i Garrigós i Mercè Roca Roumens.

José Cullerés Brich. *Caracterización arqueométrica de tintas sobre cerámica*. Universitat de Barcelona. Direcció: Jaume Buxeda i Garrigós.

Tesis doctorals

Miguel del Pino Curbelo. *Caracterización de la cerámica elaborada a mano en la Gran Canaria prehispánica. Un acercamiento etnoarqueológico y arqueométrico*. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria. Direcció: Jaume Buxeda i Garrigós, Amelia Rodríguez Rodríguez i José Mangas Viñuela.

Roberta Di Febo. *La producció ceràmica al Pla de Barcelona d'època altmedieval a contemporània i el seu estudi arqueomètric*. Universitat de Barcelona. Direcció: Jaume Buxeda i Garrigós i Marisol Madrid i Fernández.

Figura 2
Marques pintades sobre alfàbies de Barcelona.
[Col·lecció MHUBA]